

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної ро

М. В. Афанасьєв
М. В. Афанасьєв

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань	усі
Спеціальність	усі
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	усі

Вид дисципліни	базова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Завідувач кафедри філософії
та політології

Кузь О.

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри філософії та політології
Протокол № 1 від 29.08.2019 р.

Розробники:
Кузь О. М., д. філос. н., проф., завідувач кафедри філософії та політології;
Бровко О. В., к. політ. н, викл. кафедри філософії та політології;
Коротков Д. С., к. політ.н., доц. кафедри філософії та політології

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри
2019/2020			

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: навчальна дисципліна «Виборчі технології» присвячена вивченню теоретичних аспектів виборчих технологій. Розглянуто їх категоріально-понятійний апарат, структура, функції. Аналіз виборчих технологій крізь призму маніпулятивного, нормативного, маркетингового, структурно-функціонального, медіа-комунікативного та порівняльно-історичного підходів дасть можливість студентам представити виборчі технології як багатоаспектний суспільно-політичний феномен, а також як інтегровану міждисциплінарну систему знань.

Мета навчальної дисципліни: Метою даного курсу є ознайомлення студентів з основними принципами організації та проведення виборчих кампаній, виявлення особливостей окремих етапів передвиборчої і виборчої боротьби, розуміння специфіки організаційної та комунікативної складових виборчої кампанії.

Курс	3	
Семестр	5	
Кількість кредитів ECTS	4	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	30
	семінарські, практичні	30
	лабораторні	
Самостійна робота		60
Форма підсумкового контролю	Залік	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Філософія	Медіа-технології
Ораторське мистецтво та спічрайтинг	Журналістська майстерність
Геополітика	Інтернет-технології
Іміджологія	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність розрізняти і комбінувати ресурси, що можуть бути використанні в цілях здобуття перемоги на виборах; визначати правильну стратегію виборчої кампанії та обирати адекватні тактичні заходи по реалізації цієї стратегії.	формування у студентів здорових і раціональних уявлень виборчого процесу і, відповідно, ролей окремих дійових осіб в цьому процесі.
Здатність використовувати аналітичні методи аналізу процесу виборчих технологій	Здатність усвідомлювати реальний вплив сучасних виборчих технологій на функціонування електорального простору
Здатність до панування загальнонауковою методологією та когнітивною логікою процесу наукового пізнання	Здійснювати ціннісно-моральний вибір та обирати відповідну стратегію комунікації та поведінки відносно інших людей та соціальних груп
Застосовувати знання та вміння щодо специфіки логічного мислення та наукового пізнання у процесі професійного вдосконалення	Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між явищами та процесами

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Виборчі технології у системі виборчого процесу. Вибори як інститут системи.

Тема 1. Виборчі технології у системі виборчого процесу: зміст та сутність

1.1. Поняття «політичні технології» та «виборчі технології». Структура політичних технологій. Еволюція поняття «технологія» Виборчі технології як різновид політичних технологій. Основні суб'єкти політичних відносин в період електоральної кампанії.

1.2. *Мета виборчих технологій. Поняття «стратегія» та «тактика» виборчої кампанії.* Модифікація електоральної поведінки виборців. Формування загальної ідентифікації виборців і політиків. Виборча інженерія.

1.3. *Етапи розвитку виборчих технологій.* Газетна епоха: політичні комунікації через агітаторів, партійну пресу, плакати. Телевізійна епоха: телебачення як основний засіб комунікації. Цифрова епоха: нові телекомунікаційні технології (спутникове і кабельне телебачення, розвиток Інтернету).

Тема 2. Вибори як основа матриці виборчого процесу

2.1. *Поняття виборів.* Концепції виборів в історії політичної думки. Сучасні підходи до дослідження виборів. Структура політичного інституту виборів. Види і функції виборів.

2.2. *Партія як основний елемент виборчого процесу.* Виникнення та еволюція політичних партій. Класичні теорії політичних партій і партійних систем. Сутність і місце партій у політичному процесі. Основні ознаки партії.

2.3. *Вибори і виборчі системи.* Виборча система як спосіб розподілу мандатів. Сутність мажоритарної виборчої системи. Пропорційна виборча система: ризики партійних проектів.

2.4. *Правові засади організації та проведення виборів.* Методи фальсифікації виборів. Адміністративний ресурс і вибори. Відповідальність за підкуп виборців.

Тема 3. Політична влада. Ресурси влади в контексті виборчих технологій

3.1. *Структура владних відносин і механізм здійснення політичної влади.* Характеристика владних відносин і механізм здійснення політичної влади. Характеристика головних якостей суб'єктів влади. Первинні та вторинні суб'єкти влади. *Об'єкт влади. Взаємодія суб'єкта та об'єкта влади.* Природа підкорення. Легітимність політичної влади, її головні ознаки.

3.2. Поняття «ресурси влади». Застосування ресурсів влади. Поділ ресурсів влади за характером впливу і сферами життєдіяльності. Ресурси і види влади. Політична влада, кумулятивний ефект політичної влади.

3.3. *Напрямки і способи функціонування влади: керівництво, управління, контроль, прийняття рішень.* Методи здійснення влади: співробітництво і суперництво; заохочення і примус.

Тема 4. Політичне лідерство як мотиваційна основа виборчих технологій

4.1. *Природа і соціальна сутність політичного лідерства.* Функції та якості політичного лідера. Концепції лідерства в різних наукових школах. Класифікації політичного лідерства.

4.2. Чинники політичного лідерства в контексті виборювання влади. Правляча еліта. Концепції лідерства в малих групах. Чинники впливу на політичне керівництво: переконання, стиль, мотиви, реакція на нетипові ситуації, попередній шлях, попередній політичний досвід, політичний клімат

4.3. *Стилі політичного лідерства:* авторитарне, формальне, неформальне. Типи політичного лідерства: традиційне, харизматичне, легальне. Індивідуальне політичне лідерство та його характеристики. Персональний та колективний лідер у політиці: поняття та функції політичного лідера. Політичне лідерство в Україні. Вплив моделі політичного лідерства на виборчий процес.

Тема 5. Класифікація виборчих технологій.

5.1. *Класифікація виборчих технологій* і підстави, які в необхідній і достатній мірі дозволяють провести аналіз виборчих технологій. Тип комунікаційного впливу (лінійний, транзакційний, інтерактивний). Засоби виборчих технологій (загальні і особливі). Масштаб впливу (місцеві, регіональні, федеральні, універсальні). Засоби впливу (реклама, PR, маркетингові).

5.2. *Стадії виборчого процесу* (попередня стадія, стадія реєстрації, агітаційна стадія, стадія голосування, стадія підбиття підсумків і захисту результатів);

5.3. Моделі виборчих кампаній: неструктурована, комерційна, адміністративно-командна, організаційно-партійна, змішана.

Змістовий модуль II. Проведення виборчої кампанії та застосування виборчих технологій

Тема 6. Стратегія та ресурси виборчої кампанії

6.1. *Планування передвиборчих кампаній.* Основні принципи організації виборчої кампанії. Попередні соціологічні дослідження, визначення власного електорального базису. Забезпечення стартового рівня впізнаваності серед потенційних виборців, рейтинги потенційних кандидатів. Підготовка передвиборчої програми і формулювання ідеології кандидата. Технологія корекції виборчої стратегії

6.2. *Етапи стратегії виборчих кампаній.* Взаємовплив стратегії та тактики виборчих кампаній. Базові напрями (агітаційно-рекламні) та напрями, що забезпечують вплив на виборця.

6.3. *Ресурси виборчої кампанії кандидата* (кандидат, організаційна структура, фінансові ресурси, спеціалісти). Взаємозамінність ресурсів. Правило спадання ефективності вкладання коштів у передвиборчу кампанію. Мотиваційна сторона участі у виборах.

Тема 7. Етапи виборчої кампанії та її суб'єкти (кандидат, партія, виборець, електоральний простір)

7.1. *Етапи виборчої кампанії*: підготовчий, стартовий, процесуальний, фінішний. Розбудова організаційних структур та сутність ідеологічного забезпечення

7.2. *Суб'єкти виборчої кампанії: основні характеристики*. Поняття виборчої кампанії. Основні учасники та структурні елементи виборчої кампанії.

7.3. *Особливості взаємодії кандидата і виборців в контексті електорального простору*. Абсентеїзм як сучасний феномен демократії.

Тема 8. Команда, програма та організаційна робота.

8.1. *Управління виборчою кампанією*. Поняття і зміст діяльності по управлінню виборчими кампаніями. Особливості виборчого процесу як області управління. Апарат управління.

8.2. *Виборчий штаб*: складові елементи, ключові посади та розподіл функціональних обов'язків. Розподіл ролей та підбір персоналу. Група інформаційно-аналітичного забезпечення. Головні функції, які штаб покликаний реалізувати

8.3. *Інформаційно-аналітичне забезпечення виборчого процесу*. Збір інформації та аналіз виборчого округу. Підготовка аналітичних матеріалів по електоральному полю. Збір інформації на конкурентів, підготовка варіантів використання даної інформації. Побудова сценаріїв поведінки кандидатів. Стратегії відносин з ЗМІ, аналіз матеріалів преси. Підготовка інформаційних матеріалів, щодо виборчої кампанії

Тема 9. Технологія формування персонального іміджу політика.

9.1. *Імідж, «образ», «персоніфікація»* Значущість позитивного іміджу. Сутність виборчої практики «керований імідж». Цілі та значення іміджевої роботи.

9.2. *Структура іміджу*: репутації; зовнішнього вигляду; невербальної поведінки; вербальної поведінки; креативних елементів; політична програма, платформа; □ відповідність очікуванням людей.

Тема 10. Масова комунікація в виборчих кампаніях. Політична реклама та PR

10.1. *Засоби масової інформації* (ЗМІ, Mass media) як інституції публічного поширення інформації і комунікації. Основні функції ЗМІ. Поняття медіасистеми ("Чотири теорії преси" Зібберта, Шрамма, Петерсона vs "Сучасні медіасистеми" Д. Галіна і П. Манчіні).

10.2. *Розробки стратегії роботи зі ЗМІ*. Принципи роботи з журналістами. Прес-реліз. Рекомендації до написання прес-релізу. Неконтрольовані засоби комунікації. Контрольовані засоби комунікації. Засоби аудіовізуальної комунікації.

10.3. *Поняття реклами як особливого виду маркетингової комунікації.* Історія розвитку реклами та її форми у різних типах ЗМІ. Особливості та види політичної реклами. Public Relations в політиці та державному управлінні. Меседжі та цільові групи

10.4. *Особливості політичної реклами як специфічної комунікативної діяльності.* Пряма розсилка і кампанія «від дверей до дверей». ЗМІ у виборчій кампанії. Інтернет-засоби просування кандидата.

Тема 11. Особливість використання маніпулятивних технологій в електоральному процесі

11.1. Походження й еволюція феномену “маніпуляція”. Форми політичного маніпулювання свідомістю, їх соціальні наслідки і запобіжні засоби. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних телепрограмах

11.2. *Поняття, форми й методи психологічного захисту.* Несвідома та свідомі форми захисту від маніпулювання. Пасивний і активний захист від маніпулювання

Тема 12. Психологія політичного блефу у виборчих технологіях

12.1. *Переконавання і стереотипи як елемент виборчих технологій.* Блеф в політиці. Прийом брехливої шарманки. Спекуляції. Маніпуляції з цифрами і фактами

12.2. Блеф і маніпуляції в політиці. Антиманіпулянти: рівень політичної активності населення. Наприклад, під час виборів; економічний добробут; культурний розвиток; відкритість суджень; інформованість мас, розвиток засобів масової комунікації.

Тема 13. Вплив негативних виборчих технологій на результат виборів. Чорний піар

13.1. *Вивчення передумов використання негативних технологій у виборчій кампанії.* Використання наклепу. Використання двійника кандидата. Виготовлення антирекламним продукції. Дії негативного характеру від імені кандидата-суперника. Підкуп виборців. Викуп виборчих бюлетенів. Кримінальні методи. Підкуп членів виборчих комісій. Фінансовий змову.

13.2. *Чорний піар: підходи, зміст, принципи.* Ефективність застосування «чорних» PR-технологій. Чорний піар і чорна риторика.

13.3. *Чорна риторика – маніпулятивна технологія чорного піару.* Принципи й правила чорної риторики: сугестивний підхід.

Тема 14. Комунікації із виборцями. Мистецтво ефективного спілкування

14.1. *Зміст комунікацій під час виборчої кампанії.* Типи комунікацій. Принципи побудови комунікацій із виборцями під час виборчої кампанії

14.2. *Політична риторика*. Особливості спілкування в політиці: мистецтво бути гідним. Агітаційна мова: мистецтво залучати прихильників. Мітингова промова, виступ в ЗМІ, проведення прес-конференції

14.3. Електоральна комунікація за допомогою ЗМІ. ЗМІ як інструмент маніпулювання свідомістю виборців. Агітація і пропаганда. Організація агітації і пропаганди. Методи агітації і пропаганди

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту складати залік, – 60 балів);

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового диференційованого заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час лекційних і семінарських занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на семінарських заняттях.

Поточний контроль успішності навчання студентів з дисципліни «Виборчі технології» та рівня сформованості у них компетентностей, які підтримуються даною навчальною дисципліною, здійснюється у таких формах: робота на лекційних заняттях; участь у дискусії та обговоренні питань на семінарських заняттях; участь у дебатах; проведення експрес-опитування; підготовка творчого завдання, проведення колоквиуму.

Поточний контроль успішності навчання у формі роботи на лекційних заняттях здійснюється на кожному лекційному занятті, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі участі у дискусії та обговоренні питань семінарських занять здійснюється на усіх семінарських заняттях, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі дебатів та творчого завдання за заданою тематикою здійснюється 6 разів за семестр на семінарських заняттях, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі перевірки презентації за тематикою здійснюється 2 рази за семестр, захист проводиться на семінарських заняттях в усній формі.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення експрес-опитування здійснюється на семінарських заняттях – 4 рази за семестр, усно.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення колоквиуму здійснюється на лекційному занятті – 1 раз за семестр.

Зазначені форми і засоби поточного контролю успішності навчання студентів з навчальної дисципліни «Виборчі технології» спрямовані на стимулювання систематичної поточної навчальної та самостійної роботи тих, хто навчається, підвищення об'єктивності оцінювання їхніх знань, запровадження здорової конкуренції між студентами у навчанні, виявлення і розвитку їхніх творчих і дослідницьких здібностей. Мінімально можлива кількість балів за поточний контроль упродовж семестру – 60.

Підсумковий контроль успішності навчання студентів з дисципліни «Виборчі технології» та рівня сформованості у них компетентностей, які підтримуються даною навчальною дисципліною проводиться у формі семестрового диференційованого заліку відповідно до графіку навчального процесу спеціальності.

Семестровий залік – форма оцінки підсумкового засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід.

Завданням заліку є перевірка розуміння студентами програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Під час семестрового контролю у формі диференційованого заліку підсумкова кількість балів з навчальної дисципліни (максимум – 100 балів) визначається як сума (проста) балів за результати успішності студента при поточному контролі.

Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60.

Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у залікову «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни.

Розподіл балів за тижнями

(вказати засоби оцінювання згідно з технологічною картою)

Теми змістового модуля			Лекційні заняття	Дебати	Експрес-опитування	Презентація	Творче завдання	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1. Вибірчі технології у системі виборчого процесу	Тема 1	1 тиждень	2	-	-	-	-	-	2
	Тема 2	2 тиждень	2	-	5	-	-	-	7
	Тема 3	3 тиждень	2	-	-	-	4	-	6
	Тема 4	4 тиждень	2	5	-	-	-	-	7
	Тема 4	5 тиждень	2	-	5	-	-	-	7
	Тема 5	6 тиждень	2	-	-	6	-	-	8
Змістовий модуль 2. Проведення виборчої кампанії та застосування виборчих технологій	Тема 6	7 тиждень	2	-	-	-	4	-	6
	Тема 7	8 тиждень	2	-	5	-	-	-	7
	Тема 8	9 тиждень	2	-	-	-	4	-	6
	Тема 9	10 тиждень	2	5	-	-	-	-	7
	Тема 10	11 тиждень	2	-	5	-	-	-	7
	Тема 11	12 тиждень	2	-	-	6	-	-	8
	Тема 12	13 тиждень	2	-	-	-	4	-	6
	Тема 13	14 тиждень	2	-	-	-	-	12	14
Тема 14	15 тиждень	2	-	-	-	-	-	2	
Усього			30	10	20	12	16	12	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

5. Рекомендована література

Основна

1. Богуш Д. 10 секретів політичних кампаній : Навчальний посібник / Д. Богуш – К.: Міжнародний республіканський інститут; Вид-во «Березовська», 2017. – 168 с
2. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
3. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі технології: Навч.- метод. посібник / М. Й Варій. – К. : Ельга Ніка-Центр , 2003. – 400 с.
4. Кочубей Л. О. Виборчі технології : навчальний посібник для вузів / Л. О. Кочубей . – Київ : Український центр політичного менеджменту, 2008. – 330 с.
5. Перемогана виборах: технології, кампанії, принципи : практичний по-сібник / [Городок М. Д., Карташов А. В., Романенко Є. О., Стасюк В. Ю.], за заг. ред. М. Д. Городка – Київ : 2016. – 264 с
6. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Додаткова

7. Балабан Р. Теорія виборчої системи / Р. Балабан. – К.: Либідь, 2007. – 112 с.
8. Балабанова Л.В. Паблік рілейшнз : Навч. посіб. / Л. В. Балабанова, К. В. Савельєва – К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 528 с.
9. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. / М.А. Бучин. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.

10. Вишняк О.І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк – К.: ІС НАНУ, 2000. – 309 с.
11. Галлін Деніел С., Манчіні Паоло. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / Д. Галлін, П. Манчіні / Переклад з англ. О. Насика. – К.: Наука, 2008. – 320 с
12. Кошелюк М.Е. Технологии политических выборов / М.Е. Кошелюк. – 2-изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2004. – 239 с
13. Кузь. О. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та України / О. М. Кузь, І. О. Поліщук, Т. М. Моторнюк . Харків : ВД "ІНЖЕК", 2012 . – 250 с.
14. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобчишина ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство "Україна"], 2010. – 148 с.
15. Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации [Текст] / В. Полторак, О. Петров – К.: Знання України, 2004. – 120 с.
16. Рум'янцева С. В. Кодування та декодування інформації у сучасних ЗМК: переваги Інтернет-ЗМК / С. В. Рум'янцева // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології», №1111. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 114–118.
17. Смола Л. Особливості використання інформаційно-психологічного впливу в індустріальному та постіндустріальному суспільствах / Л. Смола. // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 48 (6). – С. 554–559.
18. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
19. Штромайєр Г. Політика і мас-медіа / Г.Штромайєр; пер. з нім. А. Орган. – К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2008. – 303 с

Інформаційні ресурси в Інтернеті

20. Климанська Л. Соціологічні технології на виборах [Електронний ресурс] / Л.Климанська . – Режим доступу : <http://www.cpp.org.ua/aspekts/87/205>. – Заголовок з екрану.
21. Сороченко Виктор. Энциклопедия методов пропаганды (Как нас обрабатывают СМИ, политики и реклама) [Электронный ресурс] / В. Сороченко. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/content-analysis.htm>. – Оглавление с экрана.
22. Стоякин В. Манипуляция рейтингами как избирательная технология [Электронный ресурс] / В. Стоякин. – Режим доступа: <http://www.analitik.org.ua/sociology-politics/sociology-and-media/3fa8f615b1edf>. – Оглавление с экрана.
23. Фаворська Олеся. Брудні виборчі технології [Електронний ресурс] / О. Фаворська. – Режим доступу: <http://www.spa.ukma.kiev.ua/article.php?story=20040423105245927>. – Заголовок з

екрану.